

LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH OOST-INDIË.

Het Voorvoegsel ME-, PE- in de Bare'e-taal.

Voordracht, gehouden op de Conferentie der
Zendelingen op Midden-Celebes te Tentena, den
9^{den} Juni 1911, door Dr. N. ADRIANL.

De enkelvoudige voorvoegsels, die de Bare'e-taal gebruikt bij de vorming van woorden uit stammen, laten zich, naar de klinkers waarmede zij worden uitgesproken, verdeelen in eene *a*-groep, eene *e*-groep en een *o*-groep. Wel zijn er voorvoegsels, die met *oe* worden uitgesproken, maar het is zoo goed als zeker, dat die *oe* is ontstaan uit *o*, door invloed van den beginner van 't stamwoord, daar het voorvoegsel tevens de lichtste lettergreep van het daarmede gevormde woord uitmaakt.¹⁾ Wij behoeven ze dus niet in een nieuwe groep samen te brengen.

1) Voorvoegsels met *oe*- zijn: *boe*- in *boejoeroe* „met kleine of gesloten oogen”, stam *joeroe*, in *joeroe mata* „slaperig”, *boekooe* „schraperig, gierig”, st. *kooe* „schraper, schrappen”, *boercke* „knorrepot”, st. *reke* (brom- of rochelgeluid), *boe loli* „rond, dik”, st. *loli* „rollen”. Een ander *boe*-, dat met het eerstgenoemde niet moet verward worden (al is het soms niet zeker met welk *boe*- men te doen heeft), duidt, in afwisseling met *woe*-, eene plotselinge beweging aan, b.v. *boelere* „uiteengaan, opengaan, ontplooiën”, vgl. *lede* „losmaken”, *boelata* „barst, reet”, st. *lata* „splijten”; *boentolo* „gulpen”, vgl. *ntolontolo* „watergang, duiker”; verder *koe* in *koebali* „niet meer voort kunnen van uitputting”, st. *bali* „omkeeren, anders worden, keerzijde”; *koelédjo* „krom getrokken”, st. *ledjo* „in 't midden versmald”, *koelente*, syn. met *lente* „langzaam, traag”; *koelotosi* „met groote oogen aankijken”, st. *loto* „opengespalst” (van de oogen); *koenganga*, syn. met *nganga* „gapen”; *koetana* „vragen”, vgl. Mal. *tanja*.

Evenmin is dit het geval met de voorvoegsels die met *i* worden uitgesproken.²⁾ Maar terwijl de *oe*-prefixen als variëteiten der *o*-prefixen kunnen gelden, moeten de voorvoegsels der *e*-groep worden afgeleid van die der *i*-groep. In het algemeen gesproken, is de klinker *e* in het Bare'e niet oorspronkelijk; voor

2) Voorvoegsels met *i* zijn: *pi*-, *ki*-, *si*- en *ti*-. Het eerste is over in *pintja* „slechts, ééns, dát, en niet meer” en het daarvan afgeleide *mintja* „keer, maal”; verder in *pindoea* „opnieuw, vervolgens, dan weer” en in *pindongo* „belaas, och arm, stakker”. Deze woorden bewijzen, dat het Bare'e *pi*- eenmaal heeft gekend als voorvoegsel ter vorming der vermenigvuldigende telwoorden, want *pintja* is Jav. *pisan* (eenmaal), *pindoea* is Jav. *pindo* (tweemaal) en *pidongo* is samengesteld met *rongo*, Mal. *dengan*, Sang. *dingang* „makker, gezel”, een oud synoniem van *doea*, *roea* „twee”. Het Sangireesch heeft dan ook *piroea*, in geheel dezelfde beteekenis als het Bare'e *pidongo* gebruikt.

Ki- is over als bestanddeel van het samengestelde voorvoegsel *meki*-, dat eene zwak causatieve beteekenis heeft, en voorts in eenige secundaire grondwoorden als *kiate* „verstoord, verbolgen”, *kilaja* „glans, schittering”, van de stammen *ate* „lever, gemoed” en *laja* „schijnen, blinken”.

Ti- komt voor in het samengestelde voorvoegsel *meti*-, „den naam geven van, noemen als” en voorts in een vrij groot aantal stamwoorden, die dus weder afgeleid zijn van primaire stammen. Het prefix *ti*- heeft daarin eene beteekenis, die feitelijk niet verschilt van die van het thans gebruikelijke *te*-, het voorvoegsel van den accidenteelen vorm. Niet overal is dit duidelijk, temeer omdat de beteekenis van *ti*- in de huidige taal niet meer wordt gevoeld als gelijk aan die van *te*-. Voorbeelden zijn: *tilemo*, in *matilemo* „rond als een citroen” (*lemo*); *timama* „gepast, knap, vaardig, geschikt”, woordelijk: „pakkend, bijtend” (*mama*); *timbojoe* „vuist”, st. *wojoe* „kromgebogen”; *tieli* „minachtend omkijken naar, minachten”, st. *eli* „omkijken”; *timoentjoe* „opgehoopt”, st. *moentjoe* „eene laag van dingen die op elkaar liggen”; *tilomboe* „te diep uitgehold”, vgl. *jomboe* „diep”.

Si-, het bekende eenheids-aanduidende voorvoegsel is in de West-Toradja'sche talen het prefix van den wederzijdschen vorm. In het Bare'e heeft het in die functie uitgediend, maar het is nog over in een aantal voorbeelden, die de reciproque beteekenis nog duidelijk vertoonen, zooals: *siala* „in elkaar grijpend, pakkend”, *sintjili* „elkaar mislopend”, *simpadopa* „elkaar tegenkomend”, *silele* „overal gelijk”, *silele mosanga djole* „overal gelijk rijpt de mais”; *singkandomoe*, *singkandoeroe* „bij elkander verzameld”, *sivvia*, *singoe* „onderling gelijk”.

het grootste deel is hij uit *i* ontstaan; ook met den klinker der *e*-voorvoegsels is dit het geval. Het is echter niet noodig eene *i*-groep te formeeren, daar de weinige *i*-voorvoegsels geheel hetzelfde karakter hebben als de prefixen der *e*-groep.

De voorvoegsels, die met *e* worden uitgesproken, zijn: *me-*, *pe-*, *ke-*, *be-* en *te-*. Een oneigenlijk voorvoegsel is *de-*, dat in het dialect van Lage wordt gebruikt. Het is eene contaminatie van de Futurum-aanduidende proclitica *da* (Mal. *hendaq*, *nda'*) en het voorvoegsel *me-*; *delindja* „zal gaan” staat dus voor *da melindja*.

Van de vijf boven genoemde voorvoegsels behandelen wij hier alleen *me-* en *pe-*. Daar echter alle *e*-prefixen eene gemeenschappelijke algemeene beteekenis hebben, zoo is het zaak die vooraf vast te stellen, om des te gemakkelijker te kunnen aantonen, dat de verschillende nuancen dier algemeene beteekenis worden verduidelijkt door de beteekenissen van *ke-*, *be-* en *te-*. Wat *pe-* betreft, dit is het voorvoegsel van den naamwoordelijken vorm naast den deelwoordelijken met *me-*. Behoudens dit onderscheid, bestaat er tusschen *me-* en *pe-* geen verschil van beteekenis.

Wanneer *me-* en *pe-* tot hun oorspronkelijken vorm *mi-* en *pi-* worden teruggebracht en vergeleken met de overeenkomstige voorvoegsels in de verwante talen, dan doen zich deze twee mogelijkheden voor: *pi-* staat gelijk met het Mak. *pi-*, Boeg. *pe-*, die causale beteekenis hebben, of het is te vergelijken met het Tontemb. *mè-*, *pè-*, dat de volgende beteekenissen heeft:

1. Intentionalis.
2. Betrekking tusschen twee partijen.
3. Wederzijdsche vorm (met het achtervoegsel *-an*).

Daar het Bare'e den klank *è* niet kent, kan *mi-*, *pi-* zeer goed uit *mè-*, *pè-* zijn ontstaan. Wel wordt de

M. P. *ë* in het B. doorgaans *o*, maar de voorbeelden van *i* als equivalent van dien klank ontbreken niet. Zoo is b.v. de klinker, waarmede oorspronkelijk stemmelooze sluiters worden klinkend gemaakt, steeds *i*, b.v. *antjami* (eene zure mangga-soort), Mal. *asam*; *gapasi* „katoenen draad”, Mal. *kapas*. De talen die de *ë* kennen, gebruiken in dit geval steeds dien klank, zoodat de *i* in het B. als vervanger daarvan moet worden beschouwd. Verder staat het B. *meki*- naast Tomboel. *miki*-, Tontemb. *mëki*-, Tonsea' *maki*-. Er is dus fonetisch geen bezwaar tegen de gelijkstelling van B. *me*-, *pe*-, uit *mi*-, *pi*-, met Tontemb. *më*-, *pë*-. Wel schijnt het eenvoudiger, aan te nemen dat het Mak. *pi*- en het Boeg. *pe*- de equivalenten van B. *me*-, *pe*- zijn, doch de beteekenis, die Dr. Matthes van deze voorvoegsels als de voornaamste noemt, nl. de causatieve, is in het B. in het geheel niet aan *me*-, *pe*- eigen, terwijl de beteekenissen van het Tontemb. *më*-, *pë*- alle in het B. *me*-, *pe*- worden teruggevonden.

De algemeene beteekenis van het B. *me*-, *pe*- is eene intransitieve. Zij kan, zoo ruim mogelijk genomen, worden wedergegeven met: „streven naar, zoeken te bereiken, zullen gaan doen, zich in betrekking stellen tot hetgeen het grondwoord aanduidt”. De verschillende beteekenissen die zich uit deze grondbeteekenis hebben ontwikkeld, zijn afhankelijk van de beteekenis der grondwoorden waarmede het voorvoegsel is verbonden. Daar het niet altijd mogelijk is de juiste beteekenis van het grondwoord vast te stellen, zal men in den woordenschat van het B. nog wel een aantal samenstellingen met *me*- en *pe*- kunnen vinden, die niet passen in de hier opgegeven rubrieken. Het spreekt echter van zelf, dat men aan zulke woorden geen bewijsmateriaal kan ontleenen tegen de boven

uitgesproken opvatting der beteekenissen van *me-*, *pe-*, eer men in staat is de onzekerheid omtrent de beteekenis der grondwoorden weg te nemen.

Bij het opnoemen der voorbeelden van de verschillende beteekenissen van *me-*, *pe-* zullen zooveel mogelijk de synoniemen bijeen genomen worden. Dit is geschied om te wijzen op de groote beteekenis, die de analogie aan eenmaal in omloop zijnde vormen op de keuze der voorvoegsels heeft gehad. Is een woord met *me-* of *pe-* samengesteld, dan zal dit met zijne synoniemen in den regel ook het geval zijn. Maar al zijn twee vormen met *me-* of *pe-* synoniem, daarom behoeven hunne grondwoorden het nog niet te zijn, temeer omdat synoniemen elkaar toch eigenlijk nooit geheel dekken en hunne gelijkwaardigheid doorgaans alleen aan het spraakgebruik ontleenen. Vooral in eene taal als het B., die zeer dikwijls woorden aan elkaar synoniem moet maken, omdat de woordwisseling zulk een sterken invloed uitoefent, kunnen twee grondwoorden, die in het geheel niet synoniem zijn, dezelfde waarde verkrijgen, als zij beide met *me-*, *pe-* zijn samengesteld. Het spreekt dan vanzelf, dat in zoo'n geval bij het eene niet dezelfde betrekking tusschen grondwoord en voorvoegsel bestaat als bij het andere. Men moet dan aannemen, dat het eene woord naar analogie aan het andere met *me-* is gevormd. Een voorbeeld zal dit duidelijk maken. *Meosa* beteekent „uitrusten.” In dit woord is de beteekenis van den stam *osa* bekend en in verband met hetgeen wij van *me-* weten, kunnen we vaststellen, dat de oorspronkelijke beteekenis is „naar adem zoeken”. Synoniem met *meosa* is *me'onto*, 't welk ook wordt gebruikt door degenen die *meosa* niet mogen uitspreken. Nu is de beteekenis van *onto* niet bekend, maar het is wel

zeker dat het niet „adem” beteekent en dus niet synoniem is met *osa*.³⁾ Aan *me-* kan dus hier niet met zekerheid de beteekenis „zoeken, trachten te verkrijgen” worden toegekend, eer men weet wat *onto* is. Toch heeft *me-* in *me'onto* dezelfde functie als in *meosa*, omdat beide afleidingen in haar geheel dezelfde beteekenis hebben en het bestanddeel *me-* van beide hetzelfde is en er toe medewerkt om beide woorden synoniem te maken. *Me'onto* is verder ook „blijven, wachten”; de eerste beteekenis is eigen aan *meari*, de tweede aan *melantoe* en aan *mampelarwisi*. Men mag dus aannemen, dat in het algemeen de woorden voor „rusten, blijven, wachten, wonen” het voorvoegsel *me-* hebben, naar analogie aan *meosa*, in welk voorbeeld *me-* zeer duidelijk zijne zeer gewone beteekenis heeft van „zoeken naar, trachten te verkrijgen”.

Een tweede, niet minder sprekend voorbeeld is dit: „Dooden” is in het B. *mampepate*. De stam van dit woord *pate* is bekend; *mampepate* is een transitieve vorm, afgeleid van het nomen verbale *pepate*. Of nu de eigenlijke beteekenis van *mampepate* is „zoeken te dooden”, of wel of *pe-* hier inderdaad causatieve beteekenis heeft, wil ik thans nog in het midden laten, als niet ter zake doende. Degenen nu voor wie *mampepate* een verboden woord is, zeggen *mamperowi*. Nu is *rowi* een geheel ander woord dan *pate*, hoewel het in de beteekenis „dood, gestorven” wordt gebruikt, dus synoniem met *mate*, den deelwoordsvorm van *pate*. *Rowi* is nl. synoniem met Tag., Bis. *gabi*, Talaoetsch *rabi*, Ponos. *gowii*, Sang. *hebi*, en beteekent oorspronkelijk „nacht”. Deze beteekenis is echter in het B. ver-

³⁾ In de dichtertaal is het *anta*, maar dit brengt ons niet veel verder. Het Tontemboansch heeft *ento* „ophouden, rusten”, maar ook in deze taal is het grondwoord niet als substantief in gebruik.

loren gegaan⁴⁾, men kent het woord alleen nog in de beteekenis „dood”.⁵⁾ Wil nu iemand, voor wien *mampepate* verboden is, het wisselwoord gebruiken, dan behoeft hij slechts *pate* te vervangen, daar dit het verboden deel van het woord is; zoo zegt hij dus vanzelf *mamperowi*, dat dus zeer duidelijk zijne eerste helft aan *mampepate* heeft ontleend, maar dan ook daardoor synoniem ermede is geworden, hoewel het etymologisch genomen geen zin heeft.

Daar het in de behoeften van de sprekers der Bare'e-taal ligt om synoniemen te vormen en een der middelen daartoe is: de woorden van gelijke afleidingselementen te voorzien, zoo beschouwe men de synoniemen, die in de voorbeelden zullen bijeengevoegd worden, als voor een deel ontstaan naar analogie aan een of meer van die voorbeelden.

De intransitieve beteekenis van *me-* brengt mede, dat de daarmede gevormde werkwoorden òf geen object hebben, tenzij dan een zoogenaamd „inwendig object”, òf dat het onderwerp tevens voorwerp der

4) Zij is echter niet geheel spoorloos verdwenen. De regelmatige vorm *owi* (de beginner moet volgens de R-G-H-wet verdwijnen) beteekent thans „vroeger, tevoren”, doch in het dialect van Poe'oe mBoto beteekent *i owi* „eergisteren”. Het woord is dus in beteekenis verschoven; indien het nu nog één stadium wordt teruggeschoven, dan beteekent het „gisteren” en wordt dus synoniem met *i wengi*, d.w.z. met *wengi* „nacht”. Verder heeft het Bare'e *ngkinowia* „avond”, Parigijsch *manggowia*; het B. woord staat dus voor *ngginowia*, daar het in overeenstemming is gebracht met *ngkinareme* „des morgens vroeg”, dat intusschen geheel anders is gevormd. Van dit *ngginowia* is *gowi* de stam, een volkomen regelmatige tusschenvorm tusschen *owi* en *rowi*. Woordelijk beteekent *ngkinowia*, dat met een tijdaanwijzend lidwoord, het invoegsel *-in-* en het achtervoegsel *-a(n)* is gevormd, „door den nacht overvallen”.

5) Het wordt nl. gelijk gesteld met *sojo* „ondergegaan” (van de zon) en heeft daardoor ook de andere beteekenis van *sojo* gekregen, nl. „dood, gestorven”.

handeling is, m.a.w. dat het werkwoord wederkeerig of wederzijdsch is, óf ook dat het een indirect object heeft, dat dus door een voorzetsel, of wat hetzelfde is, door een achtervoegsel van het werkwoord met dit laatste wordt verbonden.

De verschillende beteekenissen van *me-*, *pe-*, laten zich op de volgende wijze indeelen :

1. Zoeken, trachten te verkrijgen, uitgaan op⁶⁾.
2. Trachten naar, willen bereiken, voornemens zijn, beproeven te doen.....
3. Gewillig, geneigd zijn te doen.....
4. Den vorm aannemen van, gelijken op, het model vertoonen van.....
5. Het geluid maken van.....
6. Tot een ander staan in de betrekking van
7. Met zich zelf doen wat het grondwoord aanduidt.

1. „Zoeken te krijgen, uitgaan op”.

Deze beteekenis is het eerst genomen, omdat zij in de voorbeelden zoo' duidelijk uitkomt. Het zou ongetwijfeld het beste zijn, de grondbeteekenis van *me-*, *pe-* het eerst te behandelen en verder de beteekenissen, die zich daaruit hebben ontwikkeld, maar het is mij totnogtoe onmogelijk van *me-*, *pe-* eene enkele beteekenis aan te wijzen, die als de oorspronkelijke kan gelden en daaruit de andere af te leiden. Daarom heb ik eene volgorde gekozen, die de duidelijkst aanwijsbare beteekenis voorop stelt en daarop telkens die beteekenis laat volgen, die zich aan de vorige het beste aansluit.

⁶⁾ Om het veelvuldig herhalen der woorden „wat het grondwoord aanduidt” te vermijden, wordt deze uitdrukking hier verder met aangeduid.

De beteekenis van „zoeken, trachten te krijgen, uitgaan op” is die van een aantal samenstellingen met *me-*, waarvan het grondwoord is een zelfst. n. w. dat eene dagelijksche levensbehoefte, een voorwerp van begeerte of eene noodige zaak aanduidt, zooals blijkt uit de volgende voorbeelden:

mekadjoe, me'ajoeta „hout (*kadjoe ajoeta*) halen”.

mewojo „bamboe (*wojo*) halen”.

meira „bladeren (*ira*) halen (om er de rijst uit te eten)”.

metole „op pandan-bladeren (*tole*) uitgaan (om er matten van te vlechten).”

mekamboeka „bastvezels van den arèn-palm (*kamboeka*) gaan halen”.

meajo „hout voor houtskool (*ajo*) gaan halen”.

meroboe „bamboespruiten (*roboe*) gaan halen (voor groente)”.

meboento „dooide visch gaan zoeken” (na stortvloed, of na eene vischpartij met vergift).

melaο, melaοnoe „op levensmiddelen uitgaan”.

me'ajawa „eene leuning (*ajawa*), een houvast zoeken”.
zooals een kind, dat nog niet kan loopen.

mebambari „op nieuws (*bambari*) uitgaan”.

melawara „een luchtje gaan scheppen”. 7)

mewalesoe nggaroekoe „mijne kat vangt muizen”.

taoe setoe magari mewē'a, anakoe napeana-we'a „die man gaat erg op vrouwen uit, mijne dochter heeft hij als „meisje” gebruikt”.

7) *lawara* is afgeleid, of van den stam *wara* „fladderen”, of van den stam *lawā*, „ver, verwijderd”, en beteekent dan „de verte zoeken, zich een weinig verwijderen”, bv. uit een huis vol menschen. De laatste afleiding is etymologisch zekerder dan de eerste, omdat hierin *la* onverklaard blijft. Vgl. Sig., Pal., Tawail. *nawaraka* „ver”, Sipajo'sch *nawar*, Petapa'sch *nawawar*, Oemalasa'sch *naga'ar*, Ampiba-bo'sch *naga'ale* (id.). Volgens de tweede afleiding is *lawara* = *lawar* + *an*.

baroe joenoe napegagari „van den palmwijn van anderen neemt hij de moer (*gagari*).”

i anakoda koepelaoeroka koepesogaka „voor den Chinees haal ik rotan (*laoero*) en boomhars (*soga*).”

kadjoe'anja, ewa ndapewoekoesi „het doet een pijn, alsof je de beenderen (*woekoe*) worden uitgehaald”.⁸⁾

kadjoe ndapekoelisi „een boom welks bast (*koeli*) er is afgehaald”.

warwoe ndapetojoesi „een zwijn, welks testes (*tojoe*) er zijn afgehaald”.

kami napebaolai nTo Napoe „de Napoeërs hebben onze buffels (*baola*) weggehaald”.

naposi onгаа karamanja, napesoeso „het kind zuigt op zijne vingers, om er melk uit te halen”.

taoe ndapewo'oki „iemand wien men het hoofd heeft afgeslagen”.

peroisikakoe lelangi setoe „haal mij de dorens van dien silar af”.

In *mewore* „luizen” en *menasa* „sagoe of nipah-bladeren gaan halen, voor dakbedekking” is de beteekenis van den stam niet zeker. Toch behooren zij zeker wel in deze rubriek thuis.⁹⁾

Eenigszins bijzondere vormen zijn: *meriboko* „zich naar den achterstevan der prauw begeven, om te sturen”, van den stam *ri boko* „op den achterstevan”

⁸⁾ Dit voorbeeld en de 6 volgende komen in beteekenis overeen met Mak. *pipasoe* „de knoesten (*pasoe*) van de bamboe wegsnijden, aan de knoesten van de bamboe voortekenen ontleenen”, en met *pidjangan* „voortekenen zoeken bij een kip (*djangan*), met eene kip wichelen” en ook met Boeg. *pesisi'* „aan haneschubben (*sisi*) voortekenen ontleenen”, *pemano'e* „met eene kip wichelen”, *pewaramparang* „goederen halen van”. Zie Matthes, Mak. Sprkk. bl. 97, Boeg. Sprkk. bl. 93.

⁹⁾ *Nasa* kan een intensieve vorm zijn van Minah., Sang. *sasa*. Talaotsch *sasa*, benamingen van den nipah-palm. In het dial. van Poe'oe mBoto zegt men *naso* voor *tole* „pandan”.

en *to peribaroe* „de man die (geregeld) naar den palmwijn (*baroe*) gaat”. In de taal der priesterzangen komen zulke vormen nogal eens voor, b.v.:

metampa ntjala „zich begeven op een zijpad”.

mekaro ntjaloe „zich naar de rivier begeven”.

anoë napetadoe boto „die zich naar de bergen heeft begeven”.

anoë napeolo ntjoma „die zich op de erven (der huizen) heeft begeven.”

anoë napetanga ngapa „die zich tusschen de huizen heeft begeven”.

anoë naperanda lante „die zich binnenshuis heeft begeven”.

In overdrachtelijken zin is *me-* gebruikt in: *meoni* „op vogelgeluid uitgaan, de geloofsvogels gaan hooren”, *memanoe* „met kippen (ingewand) wichelen”, *metonaa*, id. ¹⁰), *melamoa* „de goden (*lamoa*) raadplegen”, *mewoeja* „den maanstand (die omineuse beteekenis heeft) berekenen”.

Ook in een aantal plaatsnamen is de hier besproken beteekenis van *me-*, *pe-* nog duidelijk, bv. *Pineoewoe* „plaats waar men plantenmerg heeft gehaald”, *Pinepasa* „plaats waar men *pasa*-riet heeft gezocht”, *Pinetoeda* „waar hout is gezocht voor plankjes die de muizen uit de schuren houden (*toeda*)”, *Pineboelawa* „waar goud (*woejawa*, vroeger *boelawa*) is gezocht”. ¹¹)

¹⁰) *Metonaa* zou eigenlijk moeten beteekenen: „den deskundige (*tonaa*, Minah. *tona'as*, Ampan. *to na'asi*) raadplegen”. De beteekenis van *tonaa* is echter thans niet meer bekend. Soms zegt men ook wel *metonaa manoe*; indien dit een oude vorm is, kan hij beteekenen: „den kippen-deskundige raadplegen”. Mij komt het voor, dat *metonaa* is gevormd naar het voorbeeld *memanoe* en dat *manoe* in *metonaa manoe* eene verduidelijkende bijvoeging is. Vergelijkt men ook deze voorbeelden met de in Noot (8) genoemde Makassaarsche en Boegineesche, dan ziet men dat de overeenstemming volkomen is. Ze met Dr. Matthes voor eene soort van causatieven te houden, gaat niet aan.

¹¹) Over dezen laatsten naam zie men Tijdschr. Bat. Gen., Dl. XLI, (1899), bl. 544, 545.

2. „Trachten naar, willen bereiken, voornemens zijn, beproeven te doen”.

Deze beteekenis is niet altijd even gemakkelijk aan te wijzen als de in 1 behandelde.

Onder deze rubriek vallen in de eerste plaats de woorden, die „vragen, verzoeken, onderzoeken” beteekenen, zooals *merapi* „vragen, verzoeken”, woordelijk, „op iets uitgaan dat men kan medenemen”.¹²⁾ De stam *rapi* komt thans niet meer voor, doch is bekend uit de verwante talen, bv. Tontemb. *rapi* „wat men medeneemt”, Sang. *hapi* „vriend”, Bis. *gapi*, Tomini'sch *lapi* „echtgenoot”, vgl. ook Tontemb. *rapit* „te zamen nemen met”. Verder *mesale* „vragen, opwekken om mede te doen”, st. *sale*, vgl. Tontemb. *salé* „gaarne willen”; *meaja* „uitnoodigen”, st. *aja*, vgl. Sang. *ala*, Jav., Tontemb. *alap* „halen, naar zich toe trekken”; *mekoetana* „vragen, onderzoeken”, *metompa* „verlof vragen”, *mekoene*, *meoasi* „informeeren”, *mesingara* „manen”, waarvan de stam het uit 't Mak. overgenomene *singara* is. Verder *medoepa* „een geschenk vragen van iemand die van de reis komt”, waarschijnlijk van het Boeg. *doepa* „ontmoeten”; *mepalakana* „vragen om te mogen heengaan”, *mekai*, *mekakai* „bidden, smeeken, om hulp roepen, uit angst schreeuwen”, en van den zelfden stam: *mampengai* „zeer begeeren, dringend vragen om”.

Met het bovengenoemde *mesale* zijn synoniem: *merabe*, *meombi*, *mevalo*; de stammen der beide eerste deelwoorden beteekenen „naar zich toehalen”, b.v. een tak, waarvan men de bladeren of de vruchten wil nemen;

¹²⁾ Door deze vertaling komt dit voorbeeld feitelijk in de eerste rubriek. Trouwens, de samenhang tusschen de beteekenissen in 1 en 2 is zeer nauw. Het B. kent ook nog *morapi* „tweeling”, dus „een gezelschap hebbende, met een ander zijnde.”

het derde voorbeeld beteekent waarschijnlijk alleen „vragen, uitnoodigen”, vgl. Sang. *makiwalo* „vragen”.

Zooals wel vanzelf spreekt, vallen ook de w.w. die „zoeken” beteekenen onder deze rubriek, zooals *mampapali* „zoeken”, *meroeroe* „trachten bijeen te krijgen” (het noodige voor een maal, zooals doortrekkende vreemdelingen doen), *mesinta* „iets te leen vragen, om later iets van de zelfde soort terug te geven”, *mesabo* „te leen vragen”. Verder die welke beteekenen „trachten te krijgen, grijpen naar, rooven,” bv. *pona' ikoe owi, bare'e re'e bingkakoc, jakoe dja mekakoe ri joenoe aoe koepoaweka* „toen ik laatst rijst plantte, had ik geen mandje, ik nam maar telkens eene hand vol (*kakoe*) weg van eene andere naast wie ik liep”; *mesago, meago* „wegnemen wat een ander toekomst”; *melima* „stelen”, *menako* (Poe'oe mBoto'sch) id., *menonto metima*¹³⁾ „iemand's boel wegnemen”, „*mele'o, mesoko* „zoeken te pakken”, *menga'e* „koppensnellen”, *meroo* „graaien”, *meama* „tasten naar”, *meanggapi* „met vingers of klauwen grijpen”, *medjongawi* „reiken naar”, *mekabe, menggae, mekoti* „oogsten (de halmen naar zich toehalen)”, *mesalo'e* „met groote happen opslokken”, *mekalo, mekaloe* „met de armen omvatten.” Eindelijk de w.w. die beteekenen „slaan naar, gooien naar, werpen naar” bv. *mebalocla, mebarengko* „met een stok gooien naar”, *merwoenoe* „met de speer werpen

13) *Menonto* en *metima* zijn benamingen van dwangmaatregelen, die men neemt tegen onwillige schuldenaars. Zij komen hierop neer, dat men zich, middellijk of onmiddellijk, uit de bezittingen van den schuldenaar het verschuldigde, of meer dan dat, toeigent. Synoniem met *metima* is *mopangaja*, 't welk geen voorvoegsel heeft. De stam *aja* beteekent nl. oorspronkelijk „halen”, in het dial. van P. mBoto is *mangaja* syn. met *mantima* „halen, nemen”, en van het nomen verbale daarvan, *pangaja* is afgeleid *mopangaja* „bij een ander wegnemen”.

naar", *metaso* „met een steen, tol, enz. werpen naar", *mebobaki*, *meboëmbi*, *metinti* „slaan naar", *medjolo* „steken naar", *mepomai* „met een mes of zwaard slaan naar", *mesajoe* „houwen naar", *mesakoe*, *mesapori* „steken naar".

Zooals reeds boven is gezegd, wordt het indirect object met deze w.w. verbonden door een voorzetsel of een achtervoegsel van het w.w., dat dezelfde functie als een voorzetsel heeft. Dus: *melima ri joenoe* „stelen bij een ander", *mekaloe ri ana we'a* „een meisje den arm om den hals slaan", *laboe ndapesajoe ka kadjoe* „een mes om er mede naar de takken te slaan", *watoe ndapetasoka oele* „een steen waarmede (-ka) naar een slang wordt gesmeten". De vormen met enkel *me-* hebben in de eerste plaats de zuiver intransitieve beteekenis van „de handeling verrichten", zonder meer, b.v. *taoe setoe majangoe*, *kajangoenja se'e*, *bare'e masae mesajoe* „die man was dronken en in zijne dronkenschap ging hij al spoedig aan het slaan met zijn zwaard"; *ane bare'e noesompo indamoe*, *da metima jakoe* „als ge uwe schuld niet betaalt, dan ga ik wegnemen (bij anderen)", *taoe setoe sengke*, *bare'e bara mepatocdjoe*, *dja lioe² metinti* „die man is kort aangebonden, hij geeft geen waarschuwing, hij slaat maar terstond". De handeling wordt dus op zichzelf voorgesteld, zonder betrekking tot eenig object; zij kan echter zeer goed tot een voorwerp in betrekking worden gebracht, maar steeds indirect. De handeling wordt dus in dat geval wel voorgesteld als gericht naar, bedoeld op, reikende, trachtende naar het voorwerp, maar het aantasten van het object door de handeling wordt er niet mede uitgedrukt. Zoo kunnen dus *metinti*, *mesajoe* wel worden vertaald met „er op los slaan, er op in hakken", maar „iets, iemand treffen met slaan, hakken" is *mantinti*,

mantjajoe, bv, *i Ta Rawoeja merata kawandonja, mesajoe, kono inenja, mate, ntanoka ananja mantjajoe* „Ta Rawoeja kreeg een aanval van waanzin, hij ging met zijn zwaard hakken, raakte zijne moeder en deze stierf, dus haar zoon heeft haar neergehouwen”. Zulke vormen met *me-* laten zich in onze taal dan ook goed overzetten met „gaan doen, overgaan tot de handeling, aan het gaan”, waardoor het inchoatieve, intentioneele, dat aan de intransitieve beteekenis eigen is, duidelijk uitkomt.

Werkwoorden die „trachten, beproeven, probeeren” beteekenen, worden ook met *me-*, *pe-* gevormd, b.v. *mampeboetoe* „beproeven”. De stam *boetoe* geeft het geluid weer van den knap, krak of paf, waarmede iets afbreekt, *maboetoe kajoro* „het touw knapt af”, *momboetoe lela* „het kanon paf, gaat af”. Als voegwoord beteekent het „pas, net, nauwelijks”, bv. *boetoe nakita ananja, napago, nasokowaka* „pas had zij haar kind gezien, of zij vloog er op af en nam het in de armen”. De woordelijke beteekenis van *mampeboetoe* is dus „trachten af te breken”, bv. een touw waaraan men trekt; overdrachtelijk is het: trachten tot een goed einde te brengen. Andere voorbeelden zijn: *mampetoemboe*, van den stam *toemboe* „opkomen, uitkomen”, *toemboe raja* „de lust komt op”, *toemboe ini* „het zweet breekt uit”; *mampetoemboe* nu is een transitieve vorm van een niet voorkomend *metoemboe*, dat zou moeten beteekenen: „trachten uit te komen, te voorschijn breken”, vdr. dat *mampetoemboe* beteekent: „uitbrengen, te voorschijn brengen”, bv. een geheim uitbrengen, iemands woorden overbrengen, iemand nadoen, probeeren ook te doen wat men bij anderen heeft gezien. Men zou zulke vormen als causatieven kunnen beschouwen, hoewel *pe-* in het algemeen niet

als causatiefprefix optreedt. M. i. is het dan ook niet noodzakelijk *pe-* hier als causatiefaanduidend te beschouwen; hoogstens zou men kunnen zeggen, dat de aard van het stamwoord aanleiding geeft, dat de transitieve vorm eene causatieve waarde verkrijgt. De conatieve beteekenis is onmiskenbaar: *napetoemboe pelindjakoe* „hij doet mijn loop na”, *bare'epa naintjani monjara, dja napepetoemboe* „hij kan nog niet paardrijden, hij beproeft het maar, doet het min of meer na”. Het is dus de bij ons noodzakelijke omschrijving met „doen”, die ons de gedachte aan een causatief opdringt, maar *mampeboetoe* en *mampetoemboe* zijn evenmin causatief, als de meeste voorbeelden die Dr. Matthes geeft van de causatieve beteekenis van 't Mak. *pi-* en 't Boeg, *pe-*¹⁴); zij schijnen dit alleen maar te zijn, omdat Dr. Matthes in zijne vertaling telkens eene omschrijving met „doen” weet te geven. Maar men kan wel ieder w.w. omschrijven met „de handeling doen plaats hebben”. Ook *mampepate* „dooden” is geen eigenlijk causatief. Wel is de beteekenis „dooden” d.w.z. „den toestand *mate* („dood”, nomen verbale: *pate*) doen ontstaan,” maar de vorm is die van een transitief van *mepate*. Dit laatste nu komt niet voor, wel *mempate* „in menigte sterven”, welks meervoudige beteekenis uit den intensieven vorm is te verklaren. De transitieve vorm van „sterven” heeft dus de beteekenis „dooden” gekregen. Naast het transitieve *mampepate* bestaat ook nog een intransitief *mepepate*, dat in het algemeen „doodslaan, moorden” beteekent.

Indien een Bare'e-spreker het Mal. *tjoba* „probeeren” gebruikt, geeft hij dit ook het voorvoegsel *me-*, *pe-*, dus *mesoba*, *pesoba*.

14) Mak. Sprkk. bl. 97—99, Boeg. Sprkk. bl. 92—94.

Andere voorbeelden ter verduidelijking van het bovenstaande zijn nog: *metangara*, *metoenggai* „bedoelen, voornemens zijn”, *metoende* „vleien, trachten over te halen”, *medio* „naäpen, nadoen”, *medoemantoe* „de zangen der priesteres van haar afluisteren”, *melego* „pogingen doen tot bedriegen, willen beetnemen”.

Dikwijls wordt ook *me-* gevoegd voor verbaalstammen, om uit te drukken dat de handeling wordt beproefd, nog niet ten volle gedaan wordt, maar slechts een weinig, min-of-meer wordt verricht. Voorbeelden: *mampekoni* „proeven, niet echt eten, maar slechts probeeren hoe het smaakt”, *mampeinoe baroe* „van den palmwijn proeven”, *mampemosoeki joenoe* „een ander trachten te naderen, een weinig naderbij komen”, *mampesoentjoe* „trachten te ontmoeten, op goed geluk tegemoet loopen”, *da koepeto'oka kabosenja* „ik zal eens trachten met het hoofd er over te spreken”, *nambambasi i mokole*, *napekatoewoeka* „hij loog tegen het hoofd, hij trachtte daarmee zijn leven te redden”, *taoe mampeoendeka paoenja* „iemand die met zijn spreken lof poogt te behalen”, *noentoe mpepapoivo* „eene toespraak waarmee men de menschen wil doen heengaan”, *rapekoëeka ngkajoepa* „een weinig met de nagels afgeschraapt”, *kadjoe ndapetebaka* „een boom waarin slechts een weinig is gehakt”, ook eene spottende benaming voor een meisje, dat wel is gevrijd, maar niet getrouwd; *nakelo paoekoe*, *da napampepapasoeroeka ri wa'a ngkabosenja* „hij lokte eene uitspraak van mij uit, opdat hij mij daarmee wellicht zou kunnen beschuldigen bij de hoofden”, *pantimakoe laboenja owi*, *koepelangarika doi* „dat ik zijn mes vroeger heb weggenomen, tracht ik met geld goed te maken”, *koep-*

pelima ndjo'oe ¹⁵⁾ „ik ben er steelsgewijze heen gegaan”, *bare'e koepepoeroengi inosakoe* „ik tracht niet mijn leven te sparen”, *mepasalero* „trachten verstrooïing aan te brengen”, *mampetangani* „trachten tegen te houden”, *pepapalioe momparodjo lai wïwi ndjaja* „wil ze hun gang laten gaan, terwijl gij aan den kant van den weg blijft”, *se'i lamale, koeto'o da koepekenika i Njonja* „hier zijn garnaaltjes, ik dacht, ik zal ze eens aan Mevrouw brengen”, *kanja da koepepakoele komi?* „maar zal ik eens trachten u geneeskundig te behandelen?” *komi da mepokaoe taoe setoe* „u moest dien man er eens op uit sturen”; *ira ndjole da noepewawaika njaramoe* „probeer eens om maïs-bladeren aan uw paard te geven”.

Zooals reeds boven is gezegd, het is grootendeels de aard van het verbale woord, die tot de keuze van *me-*, *pe-* als voorvoegsel aanleiding geeft. In het wezen van een intransitief werkwoord ligt dikwijls de beteekenis „trachten naar, pogingen doen tot, zoeken te verrichten” en zoo is het gebruik van *me-*, *pe-* bij deze soort w. w. algemeen geworden.

Aan den anderen kant echter is de vorm van het voorvoegsel ook in overeenstemming met deze zijne functie en dit maakt ook weder de keuze van *me-*, *pe-* verklaarbaar. Immers *me-*, *pe-* is, zooals wij reeds hebben gezien, ontstaan uit *mi-*, *pi-* en *pi-* is een nevenvorm van *pa-*. Prof. Kern wees reeds indertijd

¹⁵⁾ Herhaling van het voorvoegsel is niet zeldzaam in het Bare'e. Een vorm met herhaald voorvoegsel heeft dezelfde beteekenis als een vorm met herhaalden stam. Feitelijk is zulk een vorm ontstaan door reduplicatie van den stam met het voorvoegsel te zamen als één woord beschouwd. Zulk een vorm is minstens drielettergrepig en daarom wordt daarop reduplicatie in plaats van woordherhaling toegepast. *Pepewoloka* „tracht er eens over na te denken” staat dus voor *pewolowoloka*, een vorm die niet gebruikelijk is.

op O. Jav. *sipi* „een weinig, eenigszins”, te vergelijken met Tontemb. *sapa* „iets, wat”; wellicht is ook Jav. *pira* „hoeveel” te vergelijken met *pārā* „alle”, in het Bare'e: *pia* en *pada*¹⁶⁾. Dit laatste beteekent „op, gedaan” en is dus synoniem met *poera*, doch hoe dicht de beteekenissen „op” en „alle” bij elkaar staan, zien wij hieruit, dat *poera* „op” en *poera*² „alle, alles” beteekent. Ten overvloede kan men nog het Duitsche „alle” vergelijken in uitdrukkingen als: „das Bier ist alle”.

Wij hebben dus in het B. *pada*, *pi(r)a* en *poera*, die zonder twijfel van ouds verwant zijn. Boven is ook gewezen op het Tontemb. *me-*, *pe-*, 't welk zich fonetisch evenzoo tot *mi-*, *pi-* verhoudt als 't Bare'e *me-*, *pe-*. Het is dus zeer goed mogelijk, dat *pi-* in het algemeen iets kleiner, geringers aanduidt dan *pa-*, zooals *pira* „weinig, eenige, hoeveel” beteekent, tegenover *pada*, *para*, *poera* „al, alles”. Vergelijk nog hetgeen beneden over *meki-* zal worden gezegd.

Het aantal voorbeelden der intransitieve beteekenis van *me-* kan naar willekeur worden vermeerderd. In het Napoesch is *me-* het voorvoegsel van ieder w. w., dat intransitief wordt gebruikt; vraagt men een Napoeër naar den naam eener handeling, dan zal hij dien in

¹⁶⁾ *pira* kent het B. alleen nog maar in den vorm *pia* en in tijdaanwijzende beteekenis, nl. *impia* „wanneer?”, *i piamo* „wanneer wel, in den ouden tijd”. Dat dit *pia* identisch is met het uit 't Jav., Minahassisch, Fillippijnsch, Bataksch, Maleg. enz. bekende *pira*, *piga*, *pila* staat vast. De *r* van *pira* staat onder de 2de V. d. Tuuksche klankwet (de R-L-D-wet) en wordt in het B. regelmatig *j*, welke klank in latere ontwikkeling *dj* wordt of ook wegvalt. Voorbeelden zijn: *ngaja* „soort”, O. Jav. *ngaran*; *ajo* „houtskool”, Jav. *areng*; *apodjoe* „gal”, Jav. *amperoe*; *sodjo* „mier”, Tontmb. *serem*; *koedja* „wat”, Tontmb. *koera*; *oel* „slang”, voor *oelaj*, Jav. *oeler*; *poese* „navel”, voor *poesaj*, Jav. *poeser*; *jale* „vlieg”, voor *lalaj*, Jav. *laler*; *pae* „rijst in bolster”, Jav. *pari*. Het Napoesch, dat deze *r* behoudt, bv. *poeroe* „gal”, *pare* „rijst”, heeft *impira* voor „wanneer”.

den deelwoordsvorm met *me-* noemen. In het B. vindt men *me-* veel gebruikt in eigennamen, die den vorm van deelwoorden hebben. Het behoeft geen betoog, dat het ook hier de intransitieve beteekenis dier deelwoorden is, welke tot de keuze van het voorvoegsel *me-* heeft geleid, daar zulke eigennamen bijna altijd uit één woord bestaan en veel meer het karakter van bijvoegelijke naamwoorden hebben dan van werkwoorden, in ieder geval zoo goed als altijd intransitief worden gedacht.

Op twee groepen van werkwoorden wil ik nog even de aandacht vestigen. De eerste groep vormen die w. w., welke beteekenen: de richting volgen die door 't grondwoord wordt aangeduid, zooals: *mesantja*, *menana* „den oever volgen”, *mekaratana* „over land gaan, den landweg volgen”, *meapa* „langs de berg-helling loopen”, *me'alea* „zigzagsgewijze een berg op- of afloopen”, *menampa* „den bergrug volgen”, *mebia* „een zijweg volgen”, *medjoë* „langs den rand, den zoom loopen”. *membolo*, *megengga*, *metolo* (dit laatste P. mBoto'sch) „zijn weg zoeken door eene opening”.

De tweede groep is die der w. w., welke beteekenen: richting, tijd (n.l. stand der zon), maat, gewicht bepalen, zooals *metoeboe* „maat bepalen”, vdr. „iemand de eer geven die hem toekomt”, *megori* „de maat, den vorm bepalen, afmeten”, *mepontoe* „de richting bepalen”, *bare'e naintjani mpodago*, *dja napepontoeka manto'o* „hij weet het niet precies, hij heeft het maar ongeveer gezegd”, *mejontoe* „de juiste hoeveelheid, het juiste midden bepalen”, *wojo rapeimbaka*, *rapetompeka taoe* „stukjes bamboe, om er het getal der menschen mede te bepalen”, *mampenee* „aan iets beuren, om te bepalen hoe zwaar (*manee*) het is”, *mampetami* „den smaak van iets bepalen”.

3. „Gewillig, geneigd zijn tot.”

Deze beteekenis is die der verbale adjectieven met *me-*. Hun aantal is niet groot; de gebruikelijke vorming der bijvoegelijke naamwoorden in het B. is die met het voorvoegsel *ma-* en deze vorming heeft verreweg de overhand boven die met *me-*. Voorbeelden zijn: *medonge* „gewillig om te luisteren”, *meaja* „gewillig om te vertrouwen, geneigd te geven om”, beide vormen worden gebruikt in de beteekenis „gehoorzaam”; *mebolombongi* „verkwistend”, *meboloe* „uitpuilend”, *mebono* „wijd, ruim, inhoudrijk”, *meida* „dichtbij”, *mebi* „schuin, hellend”, *mengkambi* „breed”, *mengkodo* „langgestrekt”, *mendawi* „hoog”, vgl. Tontemb. *rawis* „top van een boom”, *menontjo raja* „op de hoogte, zeker van de zaak”, *mentoewoe* „levenskrachtig”, *mempate* „dood aanbrengend, doodelijk”. Deze deelwoorden hebben in het spraakgebruik geheel de functie van adjectieven, hoewel zij in vorm niet van de gewone intransitieve deelwoorden met *me-* verschillen. Ook *meloeloe* „volzaam, gewillig” kan tot deze groep worden gerekend.

4. „Den vorm aannemend, het model vertoonend van, gelijkend op”.

De voorbeelden van deze beteekenis zijn talrijk en over het algemeen zeer duidelijk, daar de grondwoorden meestal substantieven zijn, welker beteekenis bekend is. De samenstelling met *me-*, *pe-* beteekent dan: „wat tracht te zijn, wil zijn hetgeen het werkwoord is.” Hier volgen een aantal voorbeelden:

pejama mbojo „wat lijkt op bamboe-bladeren”, naam van een patroon van versiering op kalkbussen en bamboe-kokers.

pedada dena „als de borst van een rijstvogel”, id.

pekarama ntoda „als de teenen van een kikkerpoot”, id.

petondoe baeola „als buffelhorens”, id.

pebantja ndompoe „als de bloemtros van de wilde pinang (*rompoe*)”, benaming van een bos lange gekleurde foeja-reepen, door de priesteressen over het haar gedragen.

pemata mpoene „als de oogen der *poene* (een vogel)”, benaming van een vlechtpatroon.

pelangara „als een gehemelte”, figuur voor foeja-beschildering.

ngisi ndapetongo ndo'oe ntagai „tanden geslepen als het voorhoofd van den veelpoot (Julus)”, gezegd van hol geslepen tanden, bij welker zwartmaking een deel wit blijft.

dopi mpekire „plank die gebogen is als een wenkbrauw”, benaming der vloerplank bij de trap.

lipa ndapetamangkapa „een sarong waarop sterren zijn aangebracht”.

gili mpinebetoe'e „zijden weefsel, met sterren versierd”.

pinekajai „naar het model van de jachtspriet (*kajai*)”, d.i. met een weerhaak.

ne'e kekadjoe talikoe, aginja rapebasembe „laat mijn hoofddoek niet een vierkant stuk zijn, laat hij naar het model *basembe* (driehoekig) zijn”.

langka mpealo² pineloa „verhoogde vloer, versierd met modellen van koppen van den jaarvogel, naar het model van de spin”. ¹⁷⁾

meikoe ntengko „gelijkende op de staart van den vogel *tengko*”, die steeds op en neer gaat (gezegd van een wellustig man).

mekarama lamoti „vingers hebben als de pooten van een boommier zoo fijn.”

¹⁷⁾ Deze vertaling is niet geheel zeker. In het Togiansch beteekent *loa* „spin”, maar in het B. is de beteekenis van het woord niet meer bekend.

mompeike tondoe baele „de buffelhoren vormt zich met groeven als die van een foeja-klopper (*ike*)”.

mejojo ntowoe pae „de rijstplant gelijkt op den top eener suikerrietplant”, als zij een vasten stengel krijgt.

meira ntawala pae „de rijst vertoont blaadjes zoo puntig als eene lans”, als er een paar blaadjes boven den grond komen.

mengisi ndaoepa pae „de zaadkorrel der rijst gelijkt op de tanden eener vleermuis”, de zaadkorrel splijt zich en laat de kiem door.

mengoedjoe alo pae „de rijstaar wordt als de bek van den jaarvogel”, zij begint geel te worden.

mejoé'a² ntawala „het is als de schacht der lans”, gezegd van iets dat geheel recht is; *mejoé'a² ngkajai* „het is als de schacht der jachtspeer”, gezegd van iets dat niet geheel recht is. De schacht der lans is kaarsrecht, die der jachtspeer wordt minder zorgvuldig afgewerkt en heeft daardoor niet zulk een rechten vorm.

De boeten waarmede men elkander straft worden genoemd naar het misdrijf, waarvoor zij worden opgelegd, een enkelen keer ook naar het doel waarmede zij worden gegeven, bv. verzoening, schadeloosstelling, afwering van kwaad. Daar de benamingen der misdrijven of de omschrijvingen van de uitwerking der boete in beeldspraak worden uitgedrukt, worden zij ook doorgaans met *me-*, *pe-* gevormd, welk prefix in dit geval de beteekenis „als 't ware” of „zooveel als” heeft. Voorbeelden zijn:

petadji da mata „boete voor het wegwerpen der vrucht terwijl zij nog onrijp is”, boete op het verbreken eener verloving; het meisje is door den ontrouwen minnaar weggeworpen, als eene vrucht waarin men heeft gebeten, maar die men niet rijp genoeg vindt om haar verder op te eten.

peloesoki „boete voor het verfrommelen”, nl. voor het verbreken eener trouwbelofte aan een meisje, dat men heeft bezwangerd, dus als 't ware verfrommeld als een stuk foeja, zoodat het mooie er af is.

petoengkoe „boete voor het pikken”, nl. voor het elkaar toetakelen of beleedigen, boete aan gescheiden echtgenooten opgelegd, wanneer zij weder met elkaar willen trouwen.

pelomboesi „boete voor het met slijk gooien”, boete opgelegd aan een man die zijne verloving verbreekt en allerlei kwaad van zijne voormalige vrijster vertelt om zijne houding te rechtvaardigen.

pelioenaka „boete voor het voorbijgaan”; indien men trouwt met een meisje, dat nog eene ongetrouwde oudere zuster heeft, beboet deze haren zwager, omdat hij haar is voorbijgegaan.

pelogesi ra banoea „boete voor het beslijken van het huis”, opgelegd aan een eischer, wien zijn eisch wordt ontzegd. De beschuldigde treedt dan op als eischer, daar zijn huis ten onrechte is beslijkt geworden door de lieden, die bij hem zijn komen eischen.

metowo nono „als 't ware de huispalen doorhakken”, het opleggen eener boete van wege een man wiens vrouw overspel heeft gepleegd. Met de boete wordt deze straf afgekocht.

perikati „boete voor het walgelijk maken”, hetzelfde als *pelomboesi*.

meëngo leboni „een knobbelachtigen neus hebben”, gelijkende op de vruchten der *leboni* (*Ficus leucantoma*).

petabo „wat den vorm heeft van een bak of kom”, benaming van de in eene vloerplank van den dorps-tempel aangebrachte uitholling, waarin de gesnelde koppen werden neergelegd, om te worden gewijd.

meta'i mbarwoe baboeno „de lansats zijn zoo groot als varkenskeutels”, gezegd als ze nog aan 't groeien zijn.

meogoe „een vorm (*ogoe*) aannemen, opdoemen”.

*mengaja*² „op allerlei gelijken, er uitzien als allerhande”, eene uitdrukking voor: „van alles, van allerlei, allerhande”.

pemia „houten menschegezicht, als doodenmasker bij de groote doodenfeesten in gebruik”, van den stam *mia* „mensch” (uit het Morisch), dus: „wat op een mensch gelijkt”.

5. „Het geluid van.....”.

Deze beteekenis sluit zich nauw aan bij de zoeeven behandelde; het eenige verschil is, dat hier het geluid in plaats van den vorm komt.

Het duidelijkst is natuurlijk ook hier de vorm, als de beteekenis van den stam bekend is, in dit geval: als zij nabootsing van een klank of geluid is. Hier heeft echter ook de analogie sterk gewerkt; daarenboven is het dikwijls zeer moeilijk uit te maken, of een stam als een klanknabootsend woord moet worden beschouwd of niet. Voorbeelden zijn: *me'ae* „loeien, als de buffels”, *memocoe* „het geluid der spoken maken”, *meboo* „roepen”, 't welk men doet met het geluid *boo!* *mebopoe* „de honden roepen”, 't welk men doet met *bopoe!* *mebao* „de goden in den dorpstempel aanroepen met *baa!*” Synoniem hiermede is *mesomba*, 't welk dus zijn voorvoegsel *me-* aan analogie aan *mebao* heeft te danken, want *somba* is niet de naam van een geluid, zooals *baa*, maar id. met het Jav., Mal. *sembah*, Mak. *somba*, Tag. *simba*, enz. Verder: *mehoi* „den adem fluitend uitblazen”, *mehende* „naar adem hijgen”, *mekoci* „kreunen”, *mekoekocoë* „jammeren, weeklagen”, *mentidji*, *mepoedji*, *metoepe*, *menge-*

roe, me'oeeloe „spuwen, kwijlen”, *mewoei, melalamboei* „blazen”, *meboeboeroo* „roffelen, van de trom”, *metiso* „niezen”, *megote, megoro* „boeren laten”, *meboesi, memoetoe* (st. *boetoe*) „knallen, paffen, van een geweer”, *memeke* „hoesten”¹⁸⁾, *medjapa* „smakken met de lippen”, *medjawa* „fluisteren”, *medjipa* „een smakkend geluid maken, om onwil of ergernis te luchten”, *mekioe, mekakai, mepokoe* „schreeuwen, roepen, kreten geven”, *medjoeme, meeki, meënga, mesonde* „snuiven, snuffelen”.

Ook sommige gevoelens van pijn worden uitgedrukt met *me*-vormen; de stamwoorden zijn dat feitelijk de kreten, die de lijder uit. Voorbeelden zijn: *mentjii*, stam *sii*, „doordringend van koude, zooals koud water aan de tanden”, *mengii*, st. *ii*, z. v. a, „au”! dus „pijnlijk, doordringend, van pijn die steekt”, *mepoesii* „bijtend, scherp”. Met hetzelfde voorvoegsel *poe* is gevormd *mepoese* „razen, van kokend water”, immers *see* is het krakend, knerpend, suizend geluid van iets, dat schuurt of sleept langs den grond, zooals bv. eene vracht bamboe die men vervoert en de intensieve vorm *nee* beteekent „zwaar”.

Van een aantal vormen met *me*- is het moeilijk te zeggen of zij regelrecht, dan wel per analogie tot deze groep van woorden zijn te brengen. Zoo b.v. *me'ase* „leven maken”, *mebote* „ontplofften, openspringen”, *meboerahi, meboerangkasi, mepara* „kijven, schelden”, *melonta* „met de tong klappen”. De boven gegeven voorbeelden zijn echter voldoende om het vormen dezer groep te rechtvaardigen.

6. „Tot een ander staan in de betrekking die het grondwoord aanduidt”.

¹⁸⁾ De stam van dit woord is *beki*, in het Parigi'sch de naam der geit.

Deze beteekenis is van wederkeerigen aard. Weliswaar drukt de vorm met *me-* slechts uit, dat het subject in de door het grondwoord genoemde betrekking staat tot een ander, maar daaruit volgt vanzelf, dat die andere tot het subject in dezelfde of in andere betrekking staat, die de noodzakelijke tegenhanger is van de eerste. Feitelijk wordt dus van de wederzijdsche betrekking slechts de helft uitgedrukt ¹⁹⁾. Voorbeelden: *kami mepoeë ri Loewoe* „wij zijn heer (en onderdaan) met Loewoe”, *taoe setoe mengkai riakoe, maka meine ri anakoe* „hij is grootvader (en kleinkind) met mij, want hij is moeder (en kind) met mijne dochter”. *pompeindo* het iemand „moeder” noemen, de wijze waarop men iemand met „moeder” (*indo*) betitelt, de gewone uitdrukking voor „teknonymische benaming” b.v. *Indo i Bo'i* „Moeder van Bo'i”; *meade* „iemand bij een familiaren (gewoonlijk afgekorten) naam noemen”.

Het is wel zoo goed als zeker, dat deze uitdrukkingen thans in het taalbewustzijn der Toradja's de beteekenis hebben van „zeggen wat het grondwoord aanduidt”, dus: *mepoeë ri Loewoe* „heer zeggen tot L.”. *mepapa ri kabosenja* „vader zeggen tot het hoofd”. Naar deze opvatting zouden zij dus in de 5de groep moeten geplaatst worden, waardoor deze groep zou

19) Hetzelfde is het geval met een aantal woorden, die zowel de betrekking van den een tot den ander, als die van den ander tot den een uitdrukken, bv. *mania* „schoonvader, -moeder”, doch ook „schoonzoon, -dochter”, *awo* „stiefvader, -moeder” doch ook „stiefzoon, -dochter”, *makoempoe* „kleinkind”, van den stam *oempoe, oepoe*, van welks wortel *poe* elders weder het woord voor „grootvader, -moeder” is gevormd. Wellicht is ook op deze wijze te verklaren de gewoonte om slaven *ngkai* „grootvader” en slavinnen *toe'a* „grootmoeder” te noemen. Deze benaming moet dan eerst over-en-weer aan heeren door slaven en aan slaven door heeren zijn gegeven, totdat zij ten slotte enkel bij de slaven is gebleven en de hoogere titel *poeë* voor de heeren is in gebruik gekomen.

komen te vervallen. Het komt mij echter voor, dat hier de vorm met *me-* oorspronkelijk de wederzijdsche verhouding uitdrukt, daar voor de aanduiding van het reflexief de voorvoegsels *me-* en *pe-* druk worden gebruikt en voor den wederzijdschen vorm uitsluitend *be-* in gebruik is.

7. „Met zich zelf doen.”

Deze beteekenis is dus de reflexieve, eene bij uitnemendheid intransitieve beteekenis. De *me-*vormen, die onder deze rubriek vallen, zijn voor een deel voorzien van achtervoegsels, n.l. *-i* en *-aka*. Op de beteekenis dezer suffixen zullen wij straks nog terugkomen. Wij willen thans eerst beschouwen de *me-*vormen zonder achtervoegsels, in hunne intransitieve en reflexieve beteekenis. De voorbeelden daarvan zijn vooral te zoeken bij de w. w., die lichaamsbewegingen aanduiden, zooals: *metoa* „zich oprichten”, st. *toa* (rechttop), *mewoentja* „ergens inkruipen, zich ergens insteken”, *mepanoempoe*, id., van den intensieven vorm van een stam *soempoe* (eten, in den mond steken), *mewontjoe*, *mekoekoedi* „ergens uitkruipen, zich ontdoen van eenig omhulsel, uit zijn vel kruipen”, *mepongko* „zich afbreken”, st. *pongko*, Sang. *ponggo'*, *ponggole*, *poenggoe'* (afgebroken), Tontemb. *pokol* (stomp, afgestompt), Bis. *ponggot*, Tag. *pongkok*, *ponggol* (afgestompt, puntloos, staartloos), vgl. ook nog Bar. *poengkoe* „lam, verlamd”, eigl. „stomp, die een der ledematen kwijt is.” De *taoe mepongko* „heksen, heksenmeesters” worden n.l. voorgesteld als lieden, die zich het hoofd afbreken, den romp laten liggen en met het hoofd en de daaraan hangende ingewanden rondvliegen om kwaad te doen.

Verdere voorbeelden zijn: *mekolika* „zich omdraaien

(in liggende houding)", *meēli* „omkijken", *memojoe* „zich uitrekken", *memore* „zich optrekken (van pijn)", *mengede* „zich op de teenen uitrekken", *meoko* „opstaan", *mesamboeni*, *mejapi* „zich verbergen", *mewalili* „terugkeeren", woordelijk: „zich omwenden", *meboelere* „zich ontplooien", *meboereka* „zich verspreiden", *mewoeso'i*, *meboesoro*, *mendo'oe* „zich wasschen", *metoetoe* „'t hoofd buigen", *meēwa* „zich verzetten, tegenstand bieden", *metadali* „de voeten schrappen", *metagese*, *metandojoe*, *mewarajoe* „zich wrijven, schuren", *mejoro ri wa'a ntaoe mosoesa* „rondgaan bij alle feestvierders", woordel. „zich in een kring bewegen bij de feestvierders", *mekale* „zich bewegen", *mengkamba* „zich uitzetten", *mekekeni* „zich vasthouden".

Onder de bovengenoemde voorbeelden zijn ook intensieve vormen. Andere voorbeelden daarvan zijn: *membale*, *mentoembale* „zich uitslaan, zich breed uitspreiden", *membengkoe* „zich onbehoorlijk gedragen", st. *wengkoe* „opwippen, uit den band springen", *taoe mentjoea* „iemand die zich heeft ingedrongen", b.v. door huwelijk in een vreemde familie, *mentono* „zich schuil houden", woordelijk: „zich als een wig (*tono*) steken tusschen". Dat men in deze voorbeelden den intensieven stam gebruikt, is om het onderwerp krachtiger actief optredend voor te stellen, dan dit geschiedt door den niet-intensieven stam.

De *me*-vormen met het suffix *-i* hebben in dit laatste element een voorzetsel, dat hun object regeert, dat dus tevens een aanduider is van den naamval, waarin dat object staat. Immers de *me*-vormen kunnen slechts een indirect object hebben, dat bv. met *ri* of met een der achtervoegsels *-i*, *-ka* of *-aka* wordt geregeerd. De *me*-vormen verliezen daardoor hun intransitief en reflexief karakter in geen enkel opzicht,

want juist dit laatste is het, wat het gebruik der prepositie of van het suffix noodzakelijk maakt. Voorbeelden zijn: *meka'oe:wi* „iets met zichzelf bedekken, zich als bedekking over iets leggen”, *mekapoesi* „zich in menigte over iets leggen, in menigte iets bedekken”, zooals bv. mieren of vliegen, die dik op de suiker zitten; *meboekoe:li* „zich als een knobbel (*boekoe*) verheffen uit, puilen uit,” *mebangkei* „zich voornaam voordoen ten opzichte van, voor, terwille van”, bv. zich fraai kleeden, veel volgelingen medenemen, met het oog op 't een of ander, *mebangkei posoesa* „zich kleeden voor een feest”; *meboelokosi*, *mekoelotosi* „de oogten openspalken tegen”, *melobosi* „naar iets staren”, *meloempa'i* „over iets heenspringen”, *mesaloebeberi* „over den rand van iets heen puilen”, *mesaloeanggapi* „zich werpen op iemand en hem omvatten”, *meboeliti* „uitloopen, uitschieten uit een stam of tronk”.

Eene zeer vaste vorming van het reflexief is met het prefix *me-* en het suffix *-aka*. De beteekenis van dit suffix is die van een voorzetsel: „omtrent, aangaande, ten opzichte van, met”, zoodat de daarmede samengestelde vormen te vergelijken zijn met onze samengestelde werkwoorden, bv. *maokotaka* „oplichten”, *madjoempoelaka kadjoe* „een stuk hout tusschen de andere stukken insteken”, *maloentasaka* „iets uit iets anders te voorschijn trekken”. Van lieverlede hebben echter de vormen met *-aka* de beteekenis van causatieven gekregen, omdat de voorstelling, dat men iets aan of met een persoon of zaak verricht, gemakkelijk overgaat in die van: de persoon of zaak de daad doen verrichten. Voorbeelden van zulke oneigenlijke causatieven zijn: *manawoesaka* „doen nedervallen”, *madoe-
ngkalaka* „doen omvallen”, *marengkasaka* „iets doen neersmakken”, eigl. „met iets smakken of gooien”.

Deze causatieven nu zijn het, die met het voorvoegsel *me-* tot reflexieve w. w. worden. We hebben hier ongetwijfeld te doen met eene jonge vorming, die een voorbeeld geeft van de kracht, welke een voorvoegsel op zich zelf kan verkrijgen, even als dit bij de eerste beteekenis van *me-* het geval is. Voorbeelden zijn: *meboengkoenaka* „zich krom buigen, zijn best doen op iets”, *meboeroenaka* „zich inkrimpen”, *mesomboelaka* „opspringen, zich in de hoogte gooien”, *metoboenaka* „in iets grooters passen, zich in iets grooters kunnen schuiven”, *meboesoelaka* „zich ergens doorheen werken, doorheen duwen”, *meboetanaka* „zich blind houden, de oogen gesloten houden”, *menaapaka* „zich weder ziende maken, de oogen openen, na ze te hebben gesloten”, *medenggolaka* „zich krom buigen”, *medoengkalaka* „zich laten omvallen”, *medoelisaka* „zich over den grond rollen”, *menawoesaka* „zich naar beneden storten”, *meangkataka* „zich verheffen”, *mejapisaka* „zich verbergen”, *mebentoeraka* „zich splijten”, *mebosoenaka* „zich dik maken, zich opblazen”, *meboejoenaka* „zich ophoopen”, *meboekoeraka* „zich tot een knobbel vormen”, *medjowaka* „zich lang uitstrekken”, *melongkobaka* „zich losmaken, los gaan zitten”, *melaenaka* „zich opheffen”, *metembilaka* „zich opwippen, opspringen”, *meloepisaka* „zich opvouwen”, *mepajanaka* „zich uit de voeten maken”, *mepoalaka* „zich achterover laten vallen”, *metorobaka* „zich omkeeren”, *mepilesaka* „zich omwenden”, *merompotaka* „zich neergooien”, *meroegobaka* „in elkaar gedoken zitten”, *mesawoerakamo lomboe* „het slijk heeft zich verspreid”.

Ten slotte hebben wij nog onze aandacht te vestigen op de samengestelde voorvoegsels *meki-*, *meka-*, *meti-*, *metingka-* en *mesi-*. Het spreekt wel van zelf, dat wij

hier niet met afzonderlijke voorvoegsels te doen hebben; een vorm als *mekitima* heeft *me-* tot voorvoegsel van den secundairen stam *kitima*. Maar *ki-* is als voorvoegsel niet meer bekend, *kitima* heeft geen afzonderlijke beteekenis, maar toch is *mekitima* zeer duidelijk van *metima* onderscheiden en de beteekenis van *me-* met *ki-* te zamen, kan eene geheel vaste worden genoemd. In zulke gevallen heeft men het recht om van een voorvoegsel *meki-* te spreken. Bij *meti-* en *metingka-* is dit evenzoo het geval. De vormen met *meka-* en *mesi-* kan men evengoed beschouwen als *me-*vormen van samenstellingen met *ka-* en *si-*, als ze te behandelen als samengesteld met *meka-* en *mesi-*.

De vormen met *meki-* zijn intransitief; de transitieve vorm wordt gemaakt van den vorm *peki-*, dus van den nominalen vorm der deelwoorden met *meki-*, dus: *mekitima*, *mampekitima*, *koepkitima*, *tapekitima*, enz. De beteekenis is: „door tusschenkomst van een ander doen wat het grondwoord aanwijst”, of: „een ander laten doen aan iemand of iets, wat het grondwoord aanduidt”. De laatstgenoemde persoon of zaak is het object, degene wiens tusschenkomst wordt gebruikt, staat in den instrumentalen naamval, aangewezen door het voorvoegsel *ri*. Voorbeelden: *mekitima* „laten halen, een bevel, verzoek tot halen geven aan een derde”, *mampekitima* „hem, haar, het laten halen, ontbieden, door een derde”, *siko ndapekitima ngkabosenja* „het hoofd ontbiedt u”, *bara sangkoedja kabosenja pai napampekitima jakoe? banja taoe setoe da mekitima ri joenoe, nakama'imo ngkalionja* „wat heeft het hoofd te beteekenen, dat hij mij laat halen? zoo iemand behoeft niet door een ander te laten halen, laat hij maar zelf komen”; *mekipokaoe* „laten bevelen, door een derde een bevel laten geven”, *wenoe pai*

noekandjo'oe ri Saodjo? Kabosenja mekipokaoe „waarom gaat ge naar S.? Het hoofd heeft het bevel laten geven”.

Andere voorbeelden zijn nog: *mekiboebesi* „laten besproeien”, *mekitondjoe* „laten aangeven”, *mekilonda*, *mekidolasi* „laten kaal knippen of scheren”, *mekikaresi* „laten uitkrabben, uithalen”, *mekipakoclisi*, *mekisoepa*, *mekipelalasi*, *mekiparoposi* „geneeskundig laten behandelen”, *mekioeba*, „in de sarong laten dragen”, *mekisoengke* „laten oplichten”, *mekisoempa inosa*, *nakarate* „het leven laten verlengen, opdat het lang zij”, *mekipatende ananggodi ri siko*, *da rajanja molega* „het kind vraagt om opgegooid te worden aan u, het wil spelen”.

Ook de vormen met *meti-* hebben eene vaste beteekenis, n.l. die van: „noemen als, beschuldigen van, uitmaken voor dat, wat het grondwoord aanduidt”. Deze beteekenis sluit zich onmiddellijk aan bij die, welke boven als de 6de is behandeld, en die ook zou kunnen omschreven worden met: „den naam geven van hetgeen het grondwoord aanduidt”. Wat de bijzondere beteekenis van *ti-* is, kan hier onbesproken blijven, daar het ons thans om *me-* is te doen. Het is n.l. niet zonder uitvoerige uitweiding mogelijk die beteekenis te bepalen.

De stammen, die *meti-* voorvoegen, zijn grootendeels adjectieven, en wel zulke die eene ongunstige beteekenis hebben, daar *meti-* niet in gunstigen zin wordt gebruikt. Voorbeelden zijn: *metiboecalo* „van overspel beschuldigen, overspelig noemen”, *metidangga* „voor laf uitmaken”, *metidoko* „diefachtig noemen”, *metidota* „voor gulzig uitmaken”, *metidja'a* „slecht noemen”, *metigasa* „uitmaken voor al wat leelijk is”, *metikodi* „verachten, voor klein uitmaken”, *metimbamba*, *metilambaka*, *metilopoe* „voor leugenaar uitmaken”, *metilose*, *meti-*

mambe „voor lui uitschelden”, *metinongo* „voor gierig uitmaken”.

Den transitieven vorm dezer intransitieve vormen kan men maken met *mampeti-*, b.v. *i sema mampetimbamba jakoe?* „wie noemt mij een leugenaar?”

De vormen met *metingka-* zijn zeldzaam; zij hebben reflexieve beteekenis. Feitelijk zijn zij niet anders dan *meti-*vormen, samengesteld met nomina verbalia, die met *ka-* zijn gevormd. Zij zouden dus feitelijk dezelfde beteekenis moeten hebben als de vormen met *meti-*. Nu is de boven opgegeven beteekenis van *meti-* wel de voornaamste en meest algemeene, maar niet de eenige; er zijn ook vormen met *meti-*, die zuiver reflexieve beteekenis hebben, b.v. *metindoeli ri koemoe* „zich in de slaapsarong rollen”, *metimbeka sakodi madoeë* „de doerian slijt zich een weinig”, *metingkeni* „zich vasthouden”, *metionda* „leunen tegen”. *jale metileloki* „de vlieg boort zich in”, *metileroe* „zich verschuilen”, *metingkojoe* „zich ombuigen”, *metingara*, *metingoa* „opkijken, naar boven kijken”, woordelijk „zich doen gapen”, n.l. tusschen de kin en de borst. Bij deze vormen nu sluit zich aan *metingkanawoe* „zich laten vallen”, het eenige voorbeeld dat mij van deze vorming bekend is.

De vormen met *meka-* zijn het best te beschouwen als *me-*vormen van nomina verbalia met *ka-* gevormd. Duidelijk is dit b.v. bij *mekariojo* „zich begeven tusschen, zich mengen onder”. De stam van dit woord is *riojo*, d.i. het substantief *ojo* „tusschenruimte” met het voorzetsel *ri*, dus: „in de tusschenruimte, tusschen”. Deze prepositionale uitdrukking heeft, zooals alle woorden van niet-verbaal karakter, om als verbaalstam te worden gebruikt, het voorvoegsel *ka-* noodig; *kariojo* kan dus als stam dienen om het reflexief *mekariojo* te vormen.

Zoo ook *mekanarasi* „willen gunstig stemmen, trachten te vleien”, st. *nara* „zacht, tam, gewillig”, *mekamboeja* „het wit (*boeja*) der oogen laten zien”, *mekajoeja* „zich laten rollen”. Naar de beteekenis van *ka-* „mede-, -genoot” heeft *mekadoedoengi* de beteekenis van „bijstaan, medewerker zijn, hulp bieden” en *mekaboëalo* die van „bijstaan in eene vordering wegens overspel”.

Van *mesi-* zijn de voorbeelden schaarsch en dit is wel van zelf sprekend. Immers *si-* is in het B. vroeger het voorvoegsel van den wederzijdschen (reciproquen) vorm geweest, zooals het dit nog in de meeste Toradja'sche talen is. In die beteekenis is het echter verdrongen door *be-* en dit wordt in den deelwoordsvorm *mombe-*; een *mebe-* of *membe-* bestaat begrijpelijkerwijze niet, daar *me-* hetzelfde zou uitdrukken als *be-* en een vorm met *be-* geen aanduiding van 't intransitief of van de wederzijdsche betrekking meer noodig heeft, alleen nog maar een deelwoordsaanduiding, die in dit geval *mo-* is. Ook de samenstellingen met *si-* vormen dikwijls het deelwoord met *mo-*, bv. *mosisala* „met elkaar verschil hebben”, *mosintoewoe* „met elkaar in vriendschap leven”, maar gewoonlijk worden de vormen met *si-* niet in deelwoordsvorm gebracht, doch gebruikt in perfectische beteekenis, zonder ander voorvoegsel. Voorbeelden van de voorvoeging van *me-* vóór samenstellingen met *si-* zijn: *mesidoë*, *mesintebo*, *mesimbarwa* „elkaar bezoeken”, *mesingkalo* „de beenen om iets heenslaan”, bv. bij het klimmen in een boom; *mesideki* „elkaar met de vingers knippen”, bij wijze van spelletje, waarbij *deki* het knipgeluid weergeeft.

De slotsom van al het bovenstaande is dus: *me-*, *pe-* is in de eerste plaats het voorvoegsel van het intransitieve deelwoord, resp. nomen verbale. Deze

beteekenis, die het w.w. op een zekeren afstand van een mogelijk object voorstelt, kan gemakkelijk overgaan in eene conatieve, intentioneele of inchoatieve beteekenis, die wij omschrijven met: „trachten, willen, gaan, uitgaan op”. Vandaar dat stammen met de beteekenis: gaan, voortgaan, zich op weg begeven, zich voortbewegen, zooals *lindja*, *ndoeli*, *joro*, *ripo*, *pone*, *na'oe*, *dengka*, *limba*, *lale*, *loso*, *doedoeki*, *loeloe*, *dopa*, *jongko*, *jogo*, *idjaki*, *kende*, *sende*, *boende*, *lempo*, *soea*, *soewoe* hun deelwoord met *mé-* vormen. Wel is *me-* niet het eenige deelwoordsprefix der intransitieven, ook niet van die welke „loopen, gaan” beteekenen, (men denke slechts aan *malai molontjo*), maar zulke voorbeelden doen het bovengezegde niet te niet.

Als tweede gewichtige beteekenis hebben wij gevonden: „den vorm aannemen, het model nabootsen van, de beweging, het geluid, de houding nadoen van” en als derde: de reflexieve (wederkeerige) en de reciproque (wederzijdsche) beteekenis.

Boven hebben wij gezien, dat *me-* en *pe-* zijn terug te brengen tot een ouder *mi-*, *pi-* en dat deze laatstgenoemde voorvoegsels kunnen gelden als zwakke vormen naast *ma-*, *pa-*. Het moet wel de uitspraak met *e* zijn, die heeft geleid tot de keuze van *me-*, *pe-* voor den intransitieven vorm. De beteekenis der andere *e*-voorvoegsels spreekt dit niet tegen, immers *be-* is in het Bare'e het prefix bij uitnemendheid voor den wederzijdschen vorm. Van *te-* valt in dit opzicht niets te zeggen, daar het bijna geheel de vorming van het accidenteel passief tot zich heeft getrokken en *ta-*, dat vroeger ook die functie had, geheel heeft verdrongen. Zijdelings is dit weder een bewijs voor het zoo even gezegde, daar er uit blijkt, dat een *e*-voorvoegsel als bijzonder geschikt wordt gevoeld om er

een accidenteel passief, dat zoo dicht bij het intransitief staat, mede uit te drukken.

Van *ke-*, 't welk adjectieven vormt die beteekenen: „behept met, in het bezit van”, kan men niet zeggen dat het zich voordoet als staande naast *ka-*. Het Bare'e kent geen adjectieven met *ka-*; wel worden de nominale vormen der adjectieven, en verder alle abstracta in den meest uitgebreiden zin, met *ka-* gevormd, maar nergens heeft *ka-* eene beteekenis, welke met die van *ke-* nauw samenhangt. Het Boeg. gebruikt *ke-*, *ki-* op dezelfde wijze als het Bare'e, zelfs nog op ruimer schaal, zooals men kan zien bij Matthes, Boeg. Sprkk., bl. 105. Het Gorontaleesch echter bezigt *o-*, overeenkomende met *ka-*, in denzelfden zin als het Bare'e *ke-* gebruikt, en in uitgebreider zin, nl. om den bezitter van iets aan te duiden, bv.: *obele* „een huis hebbend”, *odoi* „geld bezittend”, *oilengi* „een akker hebbend”, *otalohoe* „met water”, *owatingo* „met zout”, *oloetoe* „met pisang”. Ook worden er adjectieven mede gevormd, bv.: *opatoe* „warm”, *ohoehoelo* „koud”.²⁰⁾ Het Napoesch en de overige Toradja'sche bergtalen bezitten ook adjectieven met *ka-* gevormd, b.v. Nap. *kadake* „slecht”. Trouwens de beteekenis „genoot, deelgenoot”, die eene der algemeene beteekenissen van *ka-* is, toont aan dat dit voorvoegsel gemakkelijk de beteekenis „bezittend” kan verkrijgen. En in de beteekenis „mede, gezelschap, genoot” komt *ka-* voor in het Bare'e. Dit begrip werd oorspronkelijk uitgedrukt door *si-* „één”, doch thans wordt vóór dit *si-* nog *ka-* gevoegd, omdat *si-* iets van zijne beteekenis heeft ingeboet. De taal zelf verklaart dus *ka-* voor synoniem met *si-*, in de beteekenis „gezelschap, genoot” en in dit gebruik van *ka-*

²⁰⁾ Breukink, Bijdragen tot eene Gorontalo'sche Spraakk., bl. 27, 28.

kunnen wij een parallel met dat van *ke-* zien. Een paar voorbeelden zijn: *kasilipoe*² „dorpsgenoot”, *kasitorano* „medelid van den stam ToRano”.

Ke-, *be-*, *te-* vormen dus in het Bare'e, met *me-* en *pe-* eene groep van *e-* (oorspr. *i-*) voorvoegsels, die naast de rij der *a-*voorvoegsels staan in overwegend intransitieve beteekenis.

Tentena (Posso-meer, Midden-Celebes), 9 Juni 1911.